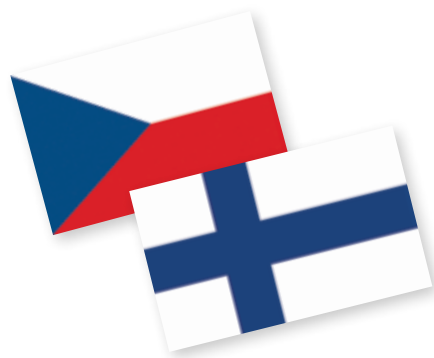


Näköala

TŠEKKIIN



Suomi-Tšekki-seura ry:n julkaisu 1/2021



Suomi-Tšekki-seura ry

www.suomi-tsekki-seura.fi
info@suomi-tsekki-seura.fi

Jäsenmaksu vuonna 2021: 25 e

61. vuosikerta

Näköala TŠEKKIIN

Näköala Tšekkiin on Suomi-Tšekki-seura ry:n virallinen jäsenlehti, joka ilmestyy 1-2 kertaa vuodessa ja postitetaan kaikille seuran jäsenille sekä yhteistyökumppaneille.

Julkaisija:
Suomi-Tšekki-seura ry

Päätoimittaja:
Jari Aula, jariaula@gmail.com

Lehden toimituskunta:
Jari Aula, Heikki Larmola, Petteri Peuranen

Lehteen kirjoittaneet vastaavat kaikki omista kirjoituksistaan.

Taitto: Kati Aro

Etu- ja takakannen kuvat: Petteri Peuranen

Etukansi: Taloja Hradec Královén Velké náměstílla

Takakansi: Kroměřížin raatihuone

ISSN: 1459-420X

Painopaikka: Taktiili 2021

SISÄLLYS

Puheenjohtajan palsta s. 3
Eero Kettunen

Uutiskatsaus Tšekistä s. 4
Jari Aula ja Petteri Peuranen

Josef Formánek s. 10
Nina Facon

Oliko Švejk nero vai typerys? s. 12
Eero Kettunen

**In memoriam
Hana Hegerová** s.17
Petteri Peuranen

**In memoriam
Jiřina Šiklová** s. 18
Eero Kettunen

Valkeavuoren taistelu s. 20
Heikki Larmola



Prahan Pyhän Nikolauksen kirkko vuodelta 1737 on Kilian Ignaz Dientzenhoferin barokkikuomus.

PUHEENJOHTAJAN PALSTA

Eero Kettunen



Ahoj kaikki!

Koronaviruksen aiheuttamat poikkeusolot jatkuvat edelleen niin täällä koti-Suomessa kuin Tšekin tasavallassakin. Voimme kuitenkin suhtautua tulevaisuuteen ja olojen normalisointumiseen jo hieman valoisammin kuin koronatilanteen ollessa pahimmillaan.

Koronapandemiasta johtuvien kokoontumisrajoitusten takia järjestimme seuramme vuosikokouksen jo toista kertaa etäyhteyden välityksellä 14.4. Kokouksessa hyväksyimme seuran toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen vuodelta 2020 sekä vahvistimme toimintasuunnitelman ja talousarvion vuodelle 2021. Tämän lisäksi valitsimme jäsenet seuramme hallitukseen kuluvalle vuodelle. Hallituksessa jatkavat **Blanka Lemmetyinen, Lauri Vihma, Jari Aula** ja **Eero Kettunen**; uutena jäsenenä hallituksen toimintaan liittyi **Maarika Vaara**. Kevätkokouksen jälkeen hallitus piti vielä järjestäytymiskokouksen. Seuran puheenjohtajana

jatkaa allekirjoittanut ja varapuheenjohtajana Blanka Lemmetyinen. Seuran sihteerinä toimii edelleen Lauri Vihma, ja Näköala Tšekkiin -lehteä toimitetaan jatkossakin päätoimittaja Jari Aulan johdolla.

Ikävä kyllä, Suomen opetus- ja kulttuuriministeriö ei antanut tänäkään vuonna seuramme toimintaan avustusta. Joudummekin tulemaan toimeen jäsenmaksuilla ja Tšekin valtiolta saamallamme rahalla. Tšekin valtio tukee toimintaamme tänä vuonna 100.000 kruunulla. Talousarvion puitteissa voimme julkaista kaksi Näköala Tšekkiin -lehteä, joista toinen on lehtemme 60-vuotista taivalta juhlistava juhlanumero. Järjestämme myös kaksi tšekki aiheista tilaisuutta verkossa. Mikäli koronatilanne helpottuu syksyyn mennessä, pyrimme järjestämään juhlan 60-vuotiaan lehtemme kunniaksi.

Hyvää kesää kaikille!

Uutiskatsaus Tšekistä

1/2021



TUTKIMUS: SUURISTA KAUPUNGEISTA ASUNTOJEN HINNAT KALLISTUIVAT ENITEN OSTRAVASSA JA BRNOSSA

Tšekin suurimmista kaupungeista asuntojen hinnat nousivat eniten ensimmäisellä vuosineljänneksellä Ostravassa ja Brnossa, noin 28 prosentilla. Prahassa nousu oli maltillisempaa – 9,1 prosenttia. Pääkaupungin keskimääräinen neliöhinta, maan kallein, oli 107.834 kruunua (4245 €), edullisimman asunnon sai Ústí nad Labemista 25.360 kruunun (998 €) neliö hinnalla. Brnossa on maan toiseksi kallein neliöhinta eli 86.126 kruunua (3391 €), seuraavina ovat Hradec Králové (61.427 Kč / 2418 €) ja Plzeň (56.835 Kč / 2238 €). Ostravan hinnat ovat olleet pitkään maan alhaisimpia, mikä lisää tulevaisuuden suurta kasvupotentiaalia. Asuntojen tarjonta on kuitenkin lähikuukausina pientä, mikä nostaa hintoja myös Ostravassa.

TŠEKin RIKKAIN MIES PETR KELLNER KUOLI HELIKOPTERIONNETTOMUUDESSA ALASKASSA

PPF-Group -yhtiön enemmistöomistaja, Tšekin rikkain mies **Petr Kellner**, 56, kuoli maaliskuun lopulla helikopterionnettomuudessa Alaskassa. Tragediassa surmansa sai

kaikkiaan viisi ihmistä, jotka olivat harrastamassa helihiihtoa Knikin jäätikön läheisyydessä. Maailman 110:s rikkain Kellner teki noin 17,5 miljardin dollarin (14,4 mrd € / 382 mrd CZK) omaisuutensa vuonna 1991 perustamallaan *PPF Groupilla*. Konserni toimii mm. finanssi-, telekommunikatio- ja vakuutusaloilla työllistäen noin 95.000 ihmistä ympäri maailmaa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Tšekin rikkain Kellnerin jälkeen on nyt KKCG-yhtiön omistaja **Karel Komárek** 5,5 mrd dollarin omaisuudella.

VRBĚTICEN AMMUSVARASTON RÄJÄHDYS 2014 DIPLOMAATTISEN KIISTAN TAUSTALLA - VENÄLÄISAGENTTEJA KARKOTETTIIN

Tšekki karkotti huhtikuun puolivälissä 18 Venäjän suurlähetystön virkailijaa, jotka oli tunnistettu Venäjän tiedustelupalvelujen SVR:n ja GRU:n työntekijöiksi. Karkotetuille annettiin kaksi vuorokautta aikaa poistua maasta. Tšekin pääministeri **Andrej Babiš** (ANO) sanoi saamiensa tiedustelutietojen pohjalta, että on olemassa vahvoja todisteita venäläisten sekaantumisesta Tšekin asevoimien ammusvaraston suureen räjähdysonnettomuuteen Vrběticeissä (pieni kylä Zlínin kaakkoispuolella) lokakuussa 2014. Varasto oli vuokrattu yksityisille yrityksille, joista yhdellä oli kytkök-

siä Ukrainan asetoimituksiin. Mitään selityksiä eivät Babiš, eikä sisäministeri **Jan Hamáček** antaneet siitä, miksi tiedustelutietojen saaminen kesti yli kuusi vuotta. Tšekki sai NATO-maana tukea Yhdysvalloilta, joka asetti Venäjälle lisäpakotteita ja karkotti myös kymmenen venäläisdiplomaattia.

Senaatin varapuhemies **Jitka Seitlová** (KDU-ČSL) sanoi, että kun ammusvaraston räjähdys on tutkittu loppuun, ja mikäli venäläisten osallisuus siihen vahvistuu, Tšekin pitäisi vaatia Venäjältä noin miljardin kruunun vahingonkorvauksia. Parlamentin ulkoasianvaliokunnan johtaja **Ondřej Veselý** (ČSSD) totesi puolestaan, että Venäjän osallisuus Vrběticeen on suurin hyökkäys tasavaltaa kohtaan sitten vuoden 1968 miehityksen jälkeen. Hallituskoalitio piti venäläisten salaisen palvelujen osallisuutta Vrběticeen valtiollisena terrorismina.

Tapauksesta kehkeytnyt diplomaattinen kriisi vaikutti myös Dukovanyin ydinvoimalan rakennustyömaahan siten, että venäläinen Rosatom ei saanut urakkaa hoitaakseen.



ENSIMMÄINEN BITCOIN-AUTOMAATTI PRAHAAN

Prahalaisessa Smíchovin kauppakeskuksessa aloitti toimintansa ensimmäinen automaatti, joka myy kultaharkkoja. Halukkaat voivat ostaa 1-10 gramman tai yhden unssin (noin 31,1 g) painoisia harkkoja. Myynti tapahtuu kulloisellakin kurssilla. Automaattia hallinnoi *Gold.plus* -yhtiö, jonka johtajan **Martin Stránskýn** mukaan kullasta on tulossa julkisesti huokutteleva sijoituskohde, jonka arvo on jatkuvassa kasvussa. Yritys aikoo laajentaa kulta-automaattien ketjua ympäri maata. Tšekissä toimii myös nelisenkymmentä kryptovaluutta bitcoinia myyvää automaattia.

TŠEKin TALOUDEN TILANNE OHITTAMASSA ESPANJAN, LÄHESTYY ITALIAA

Tšekin talous nousee ensi vuonna 88 prosenttiin 19 euroalueen maan keskiarvosta. Koronavuoden BKT jää 87 prosenttiin, mikä on parempi kuin Puolalla, Unkarilla, Slovakialla, Portugalilla tai Espanjalla, ja samalla Tšekki lähestyy Italian tasoa. Talousministeriö huomauttaa, että ostovoimakorjattu BKT laski pandemian vuoksi kaikissa vertailumaissa, paitsi Liettuassa. Suurin BKT:n lasku oli matkailusta riippuvaisissa Etelä-Euroopan maissa, kuten Espajassa, Ranskassa, Portugalissa ja Italiassa. Tšekin hintataso oli viime vuonna 69 prosenttia euroalueen keskiarvosta.

TŠEKin BKT LASKI VIIME VUONNA ENITEN SITTEN VUODEN 1993

Tšekin tilastokeskus vahvistaa maan BKT:n laskeneen 5,6 prosenttia vuonna 2020. Vuosipudotus on suurin lähes 30 vuoteen eli itsenäisen Tšekin tasavallan aikana. Tätä ennen nousua oli ollut kuutena vuonna peräkkäin. Viimevuotisen laskun suurimpana syynä on ollut maailmanlaajuinen koronapandemia. Keskimääräinen ansiotyöstä saatava kuukausipalkka Tšekissä oli viime vuonna 36,025 kruunua (1418 €), mikä on 1,3 % vähemmän kuin 2019.

EU ARVOSTEELEE VENÄLÄISTÄ "EPÄYSTÄVÄLLISTEN MAIDEN" LISTAA JA ILMAISEE SOLIDAARISUUTTA

EU:n julistus kritisoi Venäjän päätöstä julkaista "epäystävällisten maiden" lista, ja samalla se ilmaisi solidaarisuutta Tšekin tasavallalle ja USA:lle, jotka ovat mainitulla listalla.

Julistus esittää, että Venäjän toimet ovat perusteettomia, eivätkä noudata Wienissä v. 1961 solmittua diplomaattisuhteita koskevaa sopimusta, kun kyse on isäntämaan velvollisuuksista varmistaa lähetystöjen toiminta. Se vaatii Moskovaa kunnioittamaan sopimusta täysimääräisesti.

Vaadimme Venäjää käsittelemään päätöksensä uudestaan välttyäksemme suhteidemme huonontumiselta entisestään. Suhteet ovat jo huolestuttavalla tasolla. EU tulee edelleenkin koordinoimaan suhteita kumppaneidensa kanssa.



Kuva: Prázná Strana / CC BY-SA 2.0

KANSANEDUSTAJAT EHDOTTIVAT RESEPTILÄÄKKEIDEN POSTIMYYNTIÄ JA KANNABIKSEN OSITTAISTA LAILLISTAMISTA

Kansanedustajien lakialoite koskee myös ruiskutettavan huumeen käyttöä lääkärin valvonnassa. Muutokset voivat päästä mukaan hallituksen lakiuudistukseen, joka koskee lääkekannabista. Apteekkariliitto ja muutamat kansanedustajat vastustavat lakiesitystä sen sisältämien riskien takia. Piraattipuolueen **Tomáš Vymazal** haluaa, että aikuiset voisivat tiettyjen ehtojen täyttyessä kasvattaa ja jalostaa jopa kolmea hamppukasvia yksinomaan omaan käyttöön. Vymazal kannattaa myös ehdotusta, joka sallisi perustaa tiloja, joissa huumeriippuvaiset voisivat terveydenhoitohenkilöiden valvonnassa käyttää pimeiltä markkinoilta hankittuja aineita. Entinen terveysministeri **Adam Vojtěch** (nimitetty uudeksi Tšekin Suomen-suurlähettilääksi) ehdotti myös, että valtion lääkevalvontavirasto voisi sulkea internet-sivustot, joilla tarjotaan laittomia ja kiellettyjä lääkkeitä.

PALJASTUNEIDEN SETELI- JA KOLIKKOVÄÄRENNÖSTEN MÄÄRÄ LASKI NELJÄNNEKSELLÄ

Tšekin kansallispankki pysäytti vuoden alkuneljänneksellä 244 väärennettyä tai muutettua seteliä ja kolikkoa. Vuosittaisessa vertailussa laskua väärennösten määrässä oli 24 prosenttia. Dollariväärennösten määrä kasvoi, sitä vastoin euroja ja kruunuja väärennettiin vähemmän.

Koko viime vuotena Tšekin tasavallassa pysäytettiin 1389 seteli- ja kolikkoväärennöstä eri valuutoissa. Vuosivertailussa se oli 24 prosenttia aiempaa vähemmän ja kyseessä oli jo kuudes laskuvuosi peräkkäin.

Tšekin tasavallassa oli viime vuoden lopussa kierrossa suunnitteen 2,7 miljardia seteliä ja kolikkoa. Kierrossa olevan rahan arvo nousi toissavuoden 642 miljardista 709 miljardiin kruunuun (27,9 mrd €).

Rahanväärentäjiä uhkaa Tšekissä rikoksesta jopa kahdeksan vuoden vankeusrangaistus. Jos kyse on organisoidusta rikollisryhmästä tai merkittävän laajamittaisesta toiminnasta, voi vankeutta tulla jopa kymmenen vuotta.

EUROBAROMETRI: TŠEKIT LUOTTAVAT HALLITUKSEEN VÄHITEN KAIKISTA EU-MAIDEN ASUKKAISTA

Tšekit luottavat maansa hallitukseen vähiten kaikista EU-maiden asukkaista, selviää Eurobarometrin tuoreesta tutkimuksesta. Tšekin hallitukseen luottaa enää 19 prosenttia maan asukkaista, kun vielä edellisvuonna vastaava luku oli 40 %. Hallituksen toimiin koronaviruksen leviämistä vastaan on tyytyväisiä noin neljännes tšeikeistä. Tšekien luottamus Euroopan Unioniin nousi aiemmasta 39 prosentista nykyiseen 48 prosenttiin, mikä on eniten sitten vuoden 2013. Vähiten Tšekissä luotetaan parlamenttiin. Helmikuussa 2020 lukema oli vielä 25 prosenttia, mutta tänä vuonna enää 15 prosenttia.

MASKULIININEN SUKUNIMI MAHDOLLISEKSI NAISILLE

Tšekin parlamentti äänesti kesäkuun alussa lakimuutoksesta, jonka mukaan naiset voivat halutessaan jättää sukunimestään -ová -pääteen pois. Maskuliinimuotoa kannatettiin äänin 91-33. Perinteisesti niin Tšekissä kuin Slovakiassakin naisten sukunimeen on lisätty ová -pääte, myös ulkomaalaisille, esim. **Angela Merkelová, Hillary Clintonová, Sanna Marinová** jne.



Kuva: CC BY-SA 3.0

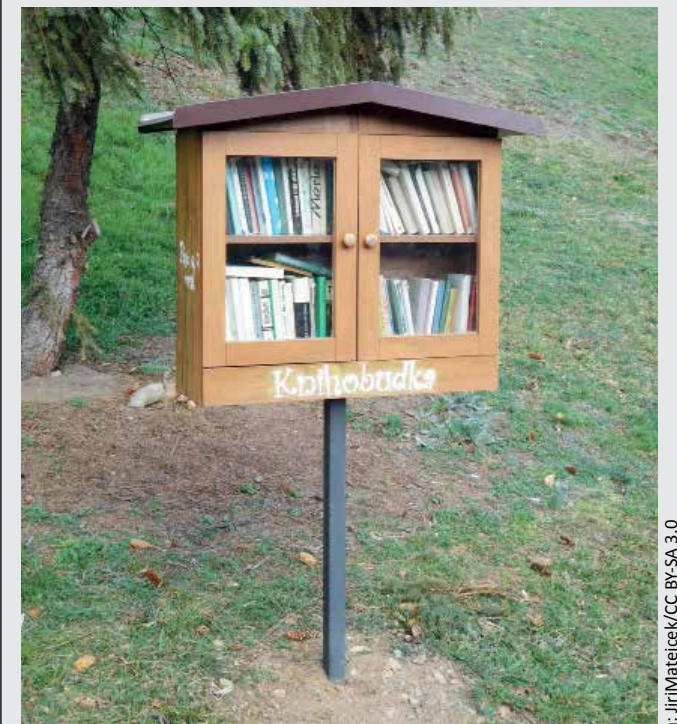
ASiantuntijat tutkivat äskettäin löytyneet freskot PRAHAN LORETOSSA

Prahan Loreton kirkon alapuolisessa kryptassa hermeettisesti suljetussa tilassa 220 vuotta olleet maalaukset on tuotu esille toista kertaa sitten 1700-luvun lopun. Haluamme turvata ihanteelliset olosuhteet ja parhaan tavan seinämaalausten kunnostukseen. Maalaukset vaativat erityisolot säilyäkseen. "Haluimme avata kryptan liittyen äskettäiseen **Rembrandtin** näyttelyyn, sillä maalaukset on tehty Rembrandtin mallin mukaan. Kansallisgalleria solmi kanssamme yhteistyösopimuksen, mutta sitten koronapandemia sotki suunnitelmat näyttelyn päättyessä juuri ennen täyssulkua, sanoo Loreton ja *Provincie kapucínův v ČR* -kokoelmien kuraattori **Markéta Bašťová**. Ensimmäisten tarkistusten perusteella maalaukset eivät asiantuntijoiden mukaan ole ainakaan huonommassa kunnossa kuin edellisessä kryptan katselmuksessa 10 vuotta sitten.

HARVINAINEN KESÄTORNADO AIHEUTTI TUHOJA MÄÄRISSÄ

Juhannusaattona harvinainen keskikesän tornado iski

Etelä-Määriin aiheuttaen mittavat aineelliset vahingot. Pahiten jopa tennispallon kokoiset rakeet moukaroivat Hodonínin kaupunkia Slovakian-ajan tuntumassa. Voimakas myrsky tappoi ainakin viisi, ja sairaalahoitoa vaativia vammoja sai ainakin 70 ihmistä. Vailla sähköä oli noin 80.000 taloutta. Jättirakeet tuhosivat lukuisia rakennuksia, mm. vanhainkodin ja eläintarhan, autoja meni lunastuskuntoon, puita katkeili ja tulipaloja syttyi useita. Etelämääriläiset viinitarhat vaurioituivat myös pahoin, samoin Unescon maailmanperintölinna Valticessa. Etelä-Määrin läänin aluekuvernööri **Jan Grolich** kuvaili myrskytuhoja "eläväksi helvetiksi". Pelastustöihin osallistui henkilöstöä myös Itävallasta ja Slovakiasta.



Kuva: JiriMatejek/CC BY-SA 3.0

KESÄKUUSSA KATOSI TŠEKIN VIIMEINEN PUHELINKOPPI

Tšekissä päättyi kesäkuun puolivälissä (17.6.) yksi aikakausi puhelimen historiassa, kun Příbramin alueen Hlubinyssa poistettiin viimeinen puhelinkoppi. Valtio ei enää rahoita julkisia puhelinkoppeja, eikä operaattori O2 enää aio hoitaa niitä. Vielä viime vuonna Tšekissä oli 1150 puhelinkoppia. Laitteet lakkasivat toimimasta vuoden 2020 lopussa, ja olemme sitten asteittain purkaneet koppeja, kertoo O2:n tiedottaja **Lucie Svobodová**. Jotkin kunnat ovat olleet kiinnostuneita käytöstä poistetuista

puhelinkopeista toisessa käyttötarkoituksessa, esim. ”kirjakoppeina” (knihobudka). Suomessa ”puhelinlangat lakkasivat laulamasta” jo yli 10 vuotta sitten, kun Porissa poistettiin viimeinen puhelinkoppi, jonka historia kesti meillä lähes 100 vuotta (1912–2007).

MAAILMAN VIIDENNEKSI VANHIN LENTOYHTIÖ ČSA KONKURSSIIN

Koronapandemia koitui lopulta *Československé aerolínien* eli tutummin ČSA:n kohtaloksi. Yhtiön 82 miljoonan euron velkataakka johti konkurssipäätökseen 10.3. 2021. Maksukyvyttömäksi ajautunut maailman viidenneksi vanhin lentoyhtiö haki helmikuussa Prahan tuomioistuimelta velkajärjestelyä. Ennen pandemiaa ČSA oli vielä voittoa tekevä lentoyhtiö, mutta vuoden 2020 liikevaihto romahti 80 prosenttia edellisvuodesta, ja tappiot olivat lähes 80 miljoonaa euroa. Ilman maksettua lentolippuaan jäi jopa 230.000 matkustajaa. ČSA:n pääomistaja vuodesta 2018 alkaen oli *Smartwings*-konserni 97,7 prosentin osuudella. Tšekin valtio omisti yhtiöstä siihen asti noin 57 %. Smartwingsin suurin omistaja on hongkongilainen *Rainbow Wisdom Investments* (49,9 %). Smartwingsillä oli vuonna 2019 47 matkustajakonetta, joista 13 ČSA:n väreissä. ČSA:n oli määrä ottaa käyttöön useita polttoainetehokkaita ja ympäristöystävällisempiä uuden

sukupolven Airbus-koneita. Ennen loppusyksyä ČSA:lla oli lähes 5500 työntekijää ja yli 100 lentokohdetta melkein 50 maahan.

ČSA perustettiin 6. lokakuuta 1923 ja ensimmäinen lento oli Aero A-14 konetyypillä Prahasta Bratislavaan 29.10. Vuonna 1957 alkoi säännöllinen liikenne Prahasta Moskovaan neuvostovalmisteisella Tupolev Tu104A-suihkukoneella. Ennen valtion jakautumista 1993 Tšekiksi ja Slovakiaksi yhtiöllä oli käytössä lähes yksinomaan venäläisiä Tupolev-, Iljušin- ja Jakovlev-koneita. Konelaivuetta alettiin uusia 1990-luvun puolivälissä, kun ostettiin ensimmäiset Airbus- ja Boeing 737-koneet. Samalla vanha kalusto kävi vähitellen epätaloudelliseksi ja liian meluisaksi useimmissa Euroopan maissa.

UUODEN 2020 GRAND DESIGNER -PALKINTO KAKSIKOLLE HERRMANN & COUFAL

Kaksikko **Eduard Herrmann** ja **Matěj Coufal** ovat saaneet vuoden 2020 *Grand designer* -palkinnon. Tšekkiläisen muotoilun kunniagalleriaan valittiin elämäntyöstään arkkitehti, muotoilija ja pedagogi **Jiří Pelcl**. Juhlallisuudet järjestettiin perinteisen Säätyteatterin asemesta pandemian vuoksi toista kertaa peräkkäin Tšekin televisiossa. Muotoilijoiden Eduard Herrmannin ja Matěj Coufalin yhteistyö alkoi heidän



Kuva: Agtuk Ates / wikimedia commons

opiskeluaikanaan UMPRUMissa (Prahan taideteollinen korkeakoulu). Huomiota herättävät heidän yhteistyönsä tunnettujen valmistajien kanssa sekä omat projektinsa ja näyttelynsä. Heidän luomistyönsä aiheita eivät ole ainoastaan arkielämän esineet, kuten naulakot, lamput, hyllyt, pöydät, tuolit, vaan myös kaupunkien täydelliset tietojärjestelmät.

TŠEKin, SLOVAKIAN JA ITÄVALLAN ULKOMINISTERIT TUKIVAT YHDESSÄ VAPAATA MEDIAA

Tšekin, Slovakian ja Itävallan ulkoministerit tukivat yhteisessä artikkelissaan vapaata mediaa sekä ilmaisivat päättäväisyyttä puolustaa toimittajien vapautta ja turvallisuutta työssään omassa maassaan ja maailmalla. **Jakub Kulhán**ek, **Ivan Korčok** ja **Alexander Schallenberg** tuomitsivat hyökkäykset toimittajia kohtaan, jotka ovat pandemian aikana entisestään voimistuneet. Ministerit pitävät huolestuttavana, että osa hyökkäysten tekijöistä jää rankaisematta. Kolmen keskieurooppalaisen maan ulkoministereiden artikkeli julkaistiin otsikolla ”Toimittajat ilman suojaa” maailman lehdistöpäivän yhteydessä. Tšekissä se ilmestyi *Lidové Novinyssa*. Tšekin, Slovakian ja Itävallan ulkoministerit toivat esiin, että toimittajista tulee hyökkäysten kohde, koska he haluavat rakentaa vapaata ja tiedostavaa yhteiskuntaa. Pandemia-aikana disinformaatio leviää nopeammin kuin virus, ja näin ollen parhaita liittolaisiamme taistelussa pandemiaa vastaan ovat vapaat ja laadukkaat tiedotusvälineet sekä pääsy luotettavaan tietoon.

JÄÄKIEKON MM-MITALIN ODOTUS JATKUU

Tšekin miesten maajoukkue on viimeksi ollut mitalisijoilla vuonna 2012 Helsingissä, kun se voitti pronssitilussa Suomen 3–2 (MM-kultaa sai Venäjä 6–2 -voitolla Slovakiasta). Maailmanmestaruuden Tšekki voitti 2010 Kölnin-kisoissa. Viime vuonna Sveitsin-turnaus jäi pelaamatta koronapandemian vuoksi, ja nytkin jouduttiin ”ankariin kuplaolosuhteisiin” lähes täysin ilman halliyleisöä Latvian Riiassa. Tšekin osalta turnaus oli ailahteleva. Vaikea alkua ei luvannut suurta menestystä, ja kotimatka koittikin hävityn puolivälierän jälkeen. **Filip Pešánin** valmentaman joukkueen tulokset olivat: Venäjän Olym-

piakomitea 3–4, Sveitsi 2–5, Valko-Venäjä 3–2, ja Ruotsi 4–2, Iso-Britannia 6–1, Tanska 2–1 vl., Slovakia 7–3 ja puolivälierässä Suomi 0–1.

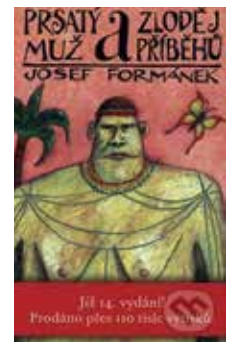
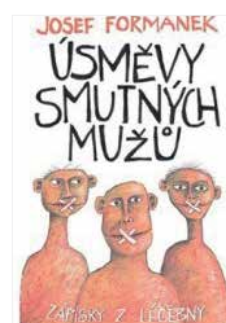
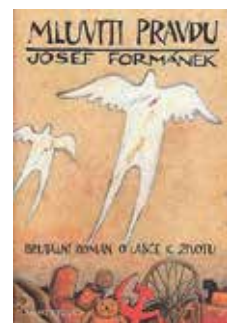
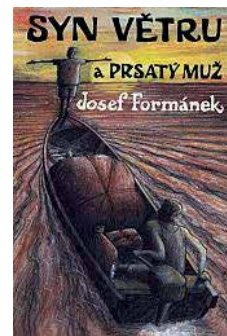
Ensi keväänä pelataan jälleen Suomessa, Tampereella ja Helsingissä 13.–29.5.2022. IIHF:n ranking-sijoitusten perusteella joulukuussa valmistuvalle UROSlive-areenalle pääsevät Suomen lisäksi USA, Tšekki, Ruotsi, Latvia, Norja, Valko-Venäjä ja Iso-Britannia.



Kuva: Kremlin.ru / CC BY-SA 4.0

SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT JA TASA-ARVO-LIIKKEET PRESIDENTTI ZEMANIN KRITIIKIN KOHTEENA

Tšekissä presidentillä on huomattava rooli julkisena keskustelijana, vaikka varsinainen poliittinen toimivalta on rajallinen. **Miloš Zeman** antoi *Pride*-tapahtumien yhteydessä kohahduttavia lausuntoja sukupuolivähemmistöistä, ja ilmaisi olevansa samoilla linjoilla kuin Unkarin pääministeri **Viktor Orbán**. EU:n huippukokouksessa 17 maata kritisoi Unkaria ankarasti homoseksuaalisuuden mainostamisen alaikäisille kieltävää lakia. Jos maa ei kunnioita sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia, pitäisi sen niiden mielestä erota unionista. Tšekki ei toistaiseksi kuulu Unkarin arvostelijoiden joukkoon. Zeman sanoi sen olevan puuttumista Unkarin sisäisiin asioihin. Miloš Zemania ärsyttävät suuresti suffragetit, *Me too* -liike ja *Praha Pride*. Hän kutsui *CNN Prima* -kanavan haastattelussa transsukupuolisia ihmisiä ”kuvottaviksi”, jotka tekevät itsetuhoisen rikoksen mennessään sukupuolenkorjausleikkaukseen. Zeman on pitkälti samaa mieltä kuin Orbán, joka vastustaa aikuisten ja lasten manipulointia seksuaalivalistuksen kautta.



Josef Formánek

Kirjailija, toimittaja ja matkustaja

Teksti: Nina Facon

Josef Formánek on syntynyt 16. kesäkuuta 1969 Ústí nad Labemissa. Hän on opiskellut ja suorittanut tutkinnon keskiasteen teknillisessä maatalouskoulussa.

Vuonna 1992 hän perusti ystävänsä **Miroslav Urbánek**in kanssa matkailulehden nimeltä *Koktejl* (Sillisalaatti), jonka päätoimittajana hän työskenteli 13 vuotta. Formánek on käynyt yli 30 maassa, mut-

ta hänen toinen kotinsa on Indonesian Siberut-saari, missä hän on käynyt kolme kertaa. Vuosina 1997 ja 2000 Urbánek vietti siellä puolisen vuotta. Sen jälkeen hän oli mukana vuonna 2005 kahden kuu-kauden ajan antamassa humanitaarista apua Intian valtamerellä vuoden 2004 tapahtuneen tsunami-katastrofin uhreille. Luonnonkansat ovat aina innoittaneet Josefia. Ennen ensimmäistä matkaansa hän

opetteli hieman mentawai-kieltä lähetyssaarnaajille tarkoitetun saksa-mentawai-sanakirjan avulla. Toiselle matkalleen Indonesiaan hän lähti kieltenopiskelijan seurassa ja keräsi aineistoa järjestämäänsä näyttelyä varten. Hän otti myös rituaalisen metawai-tatuoinnin, joka peittää koko hänen ylävartaloon. Se muodostuu geometrisista, aarniometsää ja aurinkoa — elämän lähdettä muodostavista kuvioista. Josef osallistui siellä myös šamanistisiin ja muihin paikallisiin rituaaleihin. Matkakokemuksensa ja tapaamiensa ihmisten tarinoita hän kuvailee esikoisromaanissaan *”Prsatý muž a zloděj příběhů”* (Isorintainen mies ja tarinoiden varas). Kirja herätti paljon kiinnostusta, ja kahdeksas painos on taas lähes loppuunmyyty.

Josef oli perustamassa myös lehtiä *Oceán*, *Everest*, *Fénix*, *Kleopatra* ja *Nevěsta* (Morsian). Omien sanojensa mukaan hän oli siihen aikaan todella kova perfektionisti ja halusi tehdä parasta mahdollista matkailulehteä.

Josef Formánek on kirjoittanut kahdeksan kirjaa. Ensimmäinen on jo mainitsemani *Isorintainen mies*. Hänen toinen kirjansa *”Létající jaguár”* (Lentävä jaguari) on nopein kirjoitettu ja julkaistu kirja koko maailmassa. Syynä tähän oli Josefin ja hänen kustantajansa **Ivo Železný**n välinen vedonlyönti. Formánek oli työstänyt ensimmäistä kirjaansa seitsemän vuotta ja toinen kirjansa *”Mluví pravdu”* (Puhua totta) oli jo silloin työn alla. Železný vitsaili, että mikäköhän kirjailija Formánek on, kun häneltä kestää monta vuotta tuottaa kirja. Tähän Formánek sanoi, että voisi kirjoittaa kirjan vaikka päivässä. Näin veto syntyi. Železný sanoi, että jos Josef pystyisi kirjoittamaan kirjan kahdessatoista tunnissa, hän kustantaisi sen seuraavien kahdentoista tunnin kuluessa. Josef kirjoitti kirjan yhdessätoista tunnissa ja yhdeksässätoista minuutissa, jolloin syntyi maailmanennätys. Toinen maailmanennätys tuli, kun Železný kustansi sen. Kirjan tuotto lahjoitettiin sittemmin Ústí nad Labemin eläintarhaan uuden norsupaviljongin rakentamiseen.

Kolmas kirja *Mluví pravdu* (Puhua totta) ilmestyi vuonna 2008. Kyseinen romaani perustuu tositahtumiin. Päähenkilönä on eräs Bernard Mares, jonka Josef

tapasi yhtenä iltana matkalla kapakasta kotiin. Bernard on ensin hyvin epäileväinen Josefia kohtaan, mutta suostuu lopulta kertomaan tälle tarinansa. Toinen maailmansota vei nuoren Bernardin natsien SS-joukkoihin, sen jälkeen puna-armeijaan sekä Tšekkoslovakian armeijaan, ja hänestä tuli jopa maansa nuorin kommunistipuolueen lääninsihteeri. Muutaman kerran kuolema oli todella lähellä Bernardia, sitten hän tapasi elämänsä rakkauden, jonka pian menetti, ja etsi taas uudelleen rakkautta.

Tarina kertoo ihmisen rohkeudesta, kärsimyksestä, sodasta, elämänrakkaudesta ja tarkoituksesta. Kirjailija itse kutsuu kirjaansa *Brutaaliksi romaaniksi rakkaudesta elämään kohtaan*. Tämä tosi tarina sijoittuu Itävaltaan, Tšekkoslovakiaan,

” Luonnonkansat ovat aina innoittaneet Josefia.

Saksaan ja Venäjälle, mutta myös Indonesiaan ja Venezuelaan. Luin tämän kirjan kahdesti ja kummallakin kerralla se vaikutti valtavasti. Niin vahva tarina se on!

Vuonna 2011 julkaistiin kirja *Umřel jsem v sobotu* (Kuolin lauantaina). 2013 kirjakauppoihin ilmestyi kirja *Syn větru a prsatý muž* (Tuulen poika ja isorintainen mies), joka on ensimmäisen kirjan jatko-osa. Päähenkilö David Zajíc palaa takaisin Siberut-saarelle ja näkee, kuinka paljon se on muuttunut.

Vuotta myöhemmin (2014) julkaistiin kirja *Úsměvy smutných mužů* (Surullisten miesten hymyjä). Se on tarina neljästä miehestä, jotka ystävystyvät ja yrittävät voittaa taistelunsa alkoholia vastaan. Kaksi vuotta myöhemmin ilmestyi kirja *Dvě slova jako klíč* (Kaksi sanaa avaimena), ihmisten erilaisia tarinoita eri puolilta maailmaa, jotka nivoutuvat mystisesti toisiinsa. Kirja on tarina rakkaudesta, syyllisyydestä, sovinnosta ja elämän tarkoituksen etsimisestä.

Hänen viimeisin kirjansa julkaistiin viime vuonna. Siihen on kerätty Josefin läheisten tarinoita, jotka liittyvät elämän mystisyyteen. Mutta ennen kaikkea kirja kertoo hiljaisuudesta. Siitä hiljaisuudesta, minkä jokainen voi löytää vain sisältään. Josef kertoo kirjan muodostuneen itsessään sitä mukaa, kun hän ihmisiä kohtasi ja mitä hän kultakin kohtaamaltaan ihmiseltä kuuli.

www.livingstone.cz/o-nas/nas-tym-a-pruvodci/josef-formanek

www.databazeknih.cz/autori/josef-formanek-227



Oliko Švejk nero vai typerys?

Sata vuotta Hašekin romaanin ensipainoksesta

Teksti: Eero Kettunen

Jan H. Vitvarin artikkelia (*Respekt* 9/2021) mukaillen Eero Kettunen. Suorat lainaukset ovat Eero Balkin käännöksestä (1991).

Švejkillä oli siniset, hyväsydämiset, ”viattomat” silmät, kasvoillaan ”täydellisestä henkisestä tasapainosta” kertova vaatimaton ilme, tanakka vartalo, voimakkaat reidet ja ongelmia nivelreuman kanssa. Hän oli asunut jonkin aikaa Määrin Ostravassa, mutta oli sittemmin asettunut asumaan Prahaan. Švejk oli koulutukseltaan kemikaalikauppias, mutta hankki elantonsa myymällä koiria. Vuosina 1914–1915 hän palveli Itävalta-Unkarin armeijassa alimmassa sotilasarvossa, sotamiehenä. Muuta emme Josef Švejkistä tiedä, koska kirjailija **Jaroslav Hašek** (1883–1923) ei kerro meille hänestä enempää. Tästä huolimatta tšekit ovat tunteet tämän kaverin jo sata vuotta niin hyvin, etteivät

he samaistu häneen ainoastaan yksilöinä, vaan koko kansakuntana, joka haluaisi tehdä kaikesta mahdollisimman yksinkertaista.

Kunnon sotamies Švejkin seikkailut maailmansodassa julkaistiin 1.3.1921. Vaikka Švejkillä ei ole kirjassa mitään selvää elämänasennetta, eikä ole lainkaan selvää, mistä hän on tulossa tai minne menossa, Švejkiin eivät samaistu vain hänen äidinkieltään puhuvat tšekit, vaan myös lukijat kuudellakymmenellä muulla kielialueella, joilla kirja on saatavana käännöksenä. Kaikkialla lukijat pohtivat samaa kysymystä: oliko Švejk nero, vai sittenkin typerys?

Hašekin kirjan tapahtumat sijoittuvat ensimmäisen maailmansodan kahteen ensimmäiseen vuoteen. Vaikka armeijan lääkärikomitea oli julistanut Švejkin typeryksi, hän päättää tästä huolimatta liittyä keisari

Frans Josef I:n liikekannalla olevaan armeijaan ja lähteä rintamalle. Jaroslav Hašek oli ennen kirjoitustyöhön ryhtymistään jakanut romaaninsa neljään osaan, joiden nimet ovat Selustassa, Rintamalla, Maineikas selkäsauna ja Maineikkaan selkäsaunan jatkoa, mutta Josef Švejk ei lopulta osallistu lainkaan taisteluihin. Kirjailija kirjoitti kirjan luonnoksensa mukaisesti, mutta Švejkin tarinoiden virta Hašekin päästä paperille ryöppysi niin valtoimena, ettei kirjailija kerennyt seurata alkuperäistä luonnostaan. Ennen kuin kirjailija ennätti saattaa sankarinsa marssikomppanian keulilla Venäjän-rintamalle, hän kuoli sydäninfarktiin 39-vuotiaana.

Tästäkin huolimatta Švejk ehti paljon. Hän kokee kuulustelun Prahan pääpoliisiasemalla, sotilasvankilan, hullujenhuoneen ja selustapalvelun ensin kenttäpastori Katzin ja sitten yliluutnantti Lukášin luona. Sitten hän etsii pitkään České Budějoviceen sijoitettua koirarykmenttiä. Lopulta hänet siirretään junalla Haličeen, jossa hänen oli tarkoitus osoittaa taisteluvälmiutensa. Romaani kuitenkin loppuu vähän ennen tositoimia. Ja ehti hän Švejk kokea myös sotavankeuden, sillä unkarilaiset sotilaat pidättivät hänet väärinkäsityksen seurauksena venäläisenä sotilaana. Väärinkäsitys syntyy, kun Švejk päättää kokeilla, kuinka hänelle istuu vihollisen univormu, jonka uimaan lähtenyt venäläinen sotilas oli jättänyt lammen rannalle.

Švejk on kirjan alusta lähtien häirikkö, joka ajautuu kummelluksesta toiseen. Hašek loi sankarinsa alun perin hahmoksi, joka kykenee luomaan uskomattoman koomisia tilanteita. Vuonna 1911 hän kirjoitti viisi lyhyttä kertomusta sotilaasta, joka oli vapautettu armei-

jasta typeryyden takia. Ne julkaistiin *Pilakuvat*-lehdessä. *Eläinten maailma* -lehden toimittajana ennen sotaa toimineella Hašekilla oli hyvin hatara käsitys siitä, kuinka armeijassa toimitaan, joten hänen varhaisissa teksteissään korostuu tilannehumori.

Švejkin tarinoiden ainutlaatuinen kudelma huvittavia ja äärimmäisiä sävyjä syntyi vasta sen jälkeen, kun kirjailija oli palannut ensimmäisen maailmansodan rintamalta. Hašek lähetettiin Venäjän-rintamalle Itävalta-Unkarin univormussa vuonna 1915, ja hän antoi pian ottaa itsensä kiinni Lvivissä. Vuotta myöhemmin hän astui Tšekkoslovakian legioonan palvelukseen. Venäjän vallankumouksen jälkeen hän kuitenkin vaihtoi taas puolta ja ryhtyi politrukiksi puna-armeijan palvelukseen. Hašek palasi Venäjältä Prahaan vasta joulukuussa 1920. Hašek kirjoitti oudosta matkastaan satiirisen kirjan *Bugulmin kaupungin komentaja*, jota ei ole suomennettu. Tämän jälkeen hän pääsi Švejkin kimp- puun.

Švejk ei olisi syntynyt ilman **František Sauerin** apua. Sauer avitti Hašekia hankkimalla rahaa vihkoina ilmestyneen kirjan painokuluihin ja jakeluun. Hän myös auttoi kirjailijaa kirjoittamisessa Karel Šnoran kapakassa, jossa tämä mielellään työskenteli. Jo vuoden 1921 lopulla yhden vihon kantta koristi Švejkin muotokuva, jonka oli piirtänyt Hašekin ystävä, taidemaalari **Josef Lada**. Ladan työt muodostavat erottamattoman osan Švejkin visuaalista kaanonia. Hašek suunnitteli romaanistaan heti alusta lähtien monumentaalista kertomusta. Nuoren tasavallan pääkaupunki, joka oli täynnä houkuttelevia kuppiloita ja iloista ryyppyseuraa, ei kuitenkaan tarjonnut riittävää rauhaa kirjoittamiseen. Kuvataiteilija **Jaroslav Panuška**n ystävyys ansiosta Hašek löysi työrauhan Vysočinasta.

Hahmo ilman tunteita ja mielenliikkeitä

Jo silloin kun Švejk ilmestyi jatkokertomusvihkoina, ihmiset pohtivat, kuka on Jaroslav Hašekin luoman hahmon esikuva. Kyseessä oli looginen päätelmä: kirjailija oli aina luonut tekstinsä niin, että hän oli kirjoittanut ylös sen, mitä oli kuullut ympärillään puhuttavan, ja sitten muokkasi näitä kertomuksia elävästä elämästä taidokkaasti ja huomattavasti liioitellen. Ensimmäisen esikuvan tarjosi Itävalta-Unkarin valtiopäivillä maa-



”Ladan työt muodostavat erottamattoman osan Švejkin visuaalista kaanonina.

seutupuoluetta edustanut **Josef Švejk**, jonka nimen radikaali Hašek olisi saattanut lainata poliitikon konservatiivisten kantojen takia. Paljon myöhemmin tutkijoiden onnistui löytää toinen johtolanka. Moskovalainen bohemisti **Sergei Nikolski** löysi 1990-luvun lopulla Prahan Sotilashistorian arkistosta sotamies Josef Švejkin kansion. Švejk oli taistellut ensimmäisessä maailmansodassa Zborovissa. Suurin osa kirjallisuuden asiantuntijoista ei ole kovin innostunut Švejkin kohdalla tämäntyyppisistä tutkimuksista, koska heidän mielestään romaanin Josef Švejk ei oikeastaan ole mikään henkilöhahmo, minkä takia ei ole järkevää etsiä hänen esikuvaansa.

Švejkiin voidaan kuitenkin liittää pari tunnetta. Kun Švejk kuuntelee mielisairaalan kappelissa kenttäpastori Katzin tulista saarnaa, joka päättyy huudahdukseen ”mutta kerran muistatte, että minä halusin parastanne”, hän purskahtaa näytösluontoiseen, selkeästi ironiseen itkuun: ”ja itselleni halusin vain huvia, jotta oloni olisi helpottunut.” Kirjassa on viitteitä Švejkin mielen-

liikkeistä, meidän täytyy kuitenkin päätellä ne itse. Kun kunnan sotamies oli suorittanut yhtä lukuisista, sananmukaisesti ymmärtämistään määräyksistä eli kun hän oli täyttänyt luutnantti Lukášin käskystä kaikki toiveet, joita keikailevalla rouva Katylla on, hän saattoi todeta: ”Nyt hän nukkuu kuin tukki matkan jäljiltä. Tein hänelle kaiken, minkä luin hänen silmistään.” Švejkin seksuaalisuus on kuitenkin viimeinen asia, josta Hašekin romaanin lukija on kiinnostunut.

Hašek loi Josef Švejkinssä ainutlaatuisen hahmon myös maailmankirjallisuuden kontekstissa. Švejkin hahmosta ei käy ilmi, onko kyseessä sankari vai antisankari. Jokaiselle tapaamalleen ihmiselle ja kaikissa tilanteissa Švejkillä on valmiina tarinarypäs, johon hän sitoo aktuaalin tilanteen joko suoraan tai mutkan kautta. Koskaan ei kuitenkaan ole selvää, mitä hän haluaa sanoa puheillaan. Švejkin pohdinnoille tarjoutuu yksinkertainen selitys. Jaroslav Hašek halusi luoda yleistyperyksen hahmon. Hän oli varmasti tavannut elämänsä aikana armeijassa ja kapakoissa lukemattoman määrän typeriä. Hašekin luomuksessa on toisaalta oma kätkeyty logiikkansa, jonka ilmaisemiseen klassinen typerys ei olisi kyennyt. Kunnan sotamies lyö aina kaiken leikiksi, vaikka alkaisi olla kuinka tuliset paikat tahansa. Hašekin ironian alta tulee kuitenkin esiin toistuvasti aito eksistentiaalinen kauhu. Švejk on silminnähden tarpeeksi typerä siihen, että lähtee vapaaehtoisesti sotaan, vaikka hän mahdollisesti oli toivonut, ettei

häntä otettaisi palveluun reuman takia. Hän on kuitenkin samalla tarpeeksi älykäs, että onnistuu jäämään sodassa henkiin.

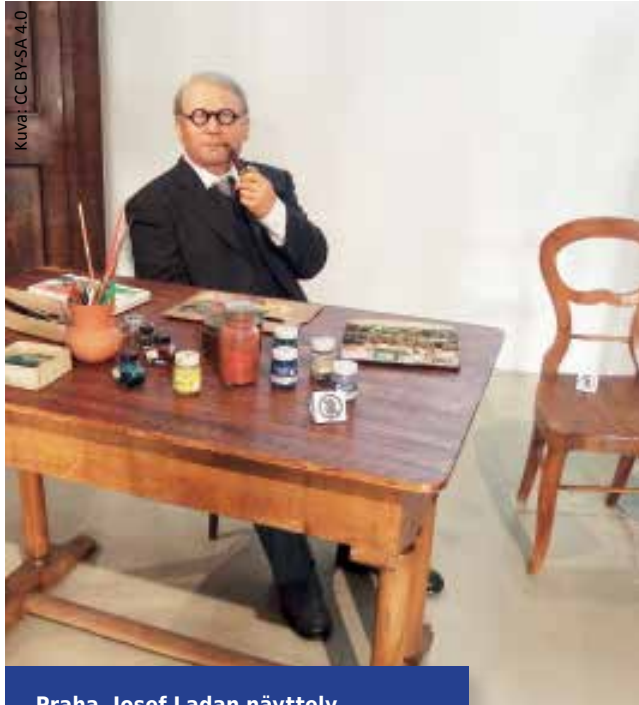
Kunnan sotamiehen syndrooma

Romaanissa Josef Švejk horjahtelee toisaalta huumorin ja kauhun, toisaalta vajaamielisyyden ja viekkauksen välillä. ”Ongelma on siinä, että näemme nämä ominaisuudet toistensa vastakohtina. Tämän takia Švejk pelkistyy hahmoksi, joka vain teeskentelee omaa typeryyttään”, selittää kirjallisuuden tutkija **František A. Podhajský**. Tästä pelkistyksestä lähtivät liikkeelle myös brittiläiset psykiatrit, jotka kymmenen vuotta sitten kertoivat löytäneensä uuden psykkinen häiriön. He nimesivät sen ”kunnan sotamies Švejkin syndroomaksi”, joka perustuu potilaan puoliksi tiedostamaan oman psykoosin hyväksikäyttöön. Tällöin psykkinen sairaus haluaa välttää taistelun tai jonkin muun konfliktitilanteen. Tšekkiläinen tutkija ei kuitenkaan yhdy tällaiseen tulkintaan. ”Pidän Švejkiä pikemminkin yksinkertaisena miehenä, jolla on merkittäviä ominaisuuksia. Hän on yhtäältä kypsän rauhallinen ja empaattinen, toisaalta aina lapsellisuuteen saakka utelias ja vallaton. Aikuisuuden ja keskenkasvuuden yhdistelmän pystymme kuvittelemaan jo paljon paremmin”, sanoo Podhajský ristiriidasta Švejkin typeryyden ja nerouden välillä.

Tämä voisi vastata kysymykseen, miksi tšekit samaistuvat niin suuressa määrin Švejkiin, vaikka he tietävät, kuinka typerä hän osaa olla. Tšekithän kansakuntana lakkaamatta väittävät, että aikuisina he ymmärtävät kaiken ja että he haluavat tehdä kaiken omalla tavallaan, mutta samalla he valittavat lapsenomaisesti, että kaikesta päättää joku muu jossain toisaalla. Švejkin kypsytön aikuisuus saa otteen vielä toisesta tšekkiläisestä kansan piirteestä: välinpitämättömyydestä suhteessa suuren maailman kehitykseen, oletuksesta, etteivät tšekit pienenä kansana voi vaikuttaa maailmanmenoon. He haluavat vain elää rauhassa ja olla sekaantumatta taisteluun jonkin korkeamman idean puolesta.

Tšekin ensimmäisen presidentin **Tomáš Garrigue Masarykin** paikalle voi sijoittaa myös pienen tšekkiläisen ihmisen, jolla on Josef Švejkin mielipiteet ja jonka omat pyrkimykset eivät ole ensisijaisia. Švejk edustaa arkipäiväisyyttä ja tavallisuutta, joitten avulla voi sopeutua hallitseviin auktoriteetteihin. Hän välittää vain omasta yksilöllisyydestään ja suosii neuvottelujen sijaan käytöstä, joka takaa hänelle suhteellisen rauhallisen elämän. Hašekin tarkoituksena ei kuitenkaan ollut vahvistaa tätä stereotypiaa, vaan pikemmin tarjota maanmiehilleen Švejkinssä peilikuva, joka näyttää, kuinka heidän ei pitäisi käyttäytyä.

Suurin osa Švejkin tulkitsijoista on vakuuttunut siitä, että koko ikänsä provosoinut Jaroslav Hašek halusi romaanillaan pikemminkin paljastaa ihmisen typeryyden kuin juhlaa sitä. Tämä koskee myös kuuluisaa jokaisen määräyksen kirjaimellista tottelemista; sotamies toteuttaa aina itseään korkearvoisempien toiveet. Filosofi **Václav Černý** tosin kritisoi jo 1960-luvun puolivälissä Švejkin ”pikkutšekkiläisyyttä”, joka hänen mukaansa ilmenee romaanissa inhimillisen arvokkuuden puutteena, kyvyttömyytenä edes ajatella ”toisenlaista, parempaa ja oikeudenmukaisempaa elämää”. Toisaalta myös Černý tekee Švejkillä myönnetyksen todetessaan hänen olevan nero, kas sabotoija, jolla ei ole taskussaan muuta helvetinkonetta kuin oma piippu. Täyttämällä myös järjettömiä määräyksiä Švejk paljastaa esimiehilleen, että heidän järjestelmässään on kohtalokkaita aukkoja, joita hän intomielin repii vielä suuremmiksi.



Praha, Josef Ladan näyttely
Tanssivassa talossa 2017–2018.

Uuden ajan Kristus

Podhajský ehdottaa, että on parasta tulkita Švejkkin kohdalo avoimena vertauskuvana. Hašek nimittää Švejkiä ”uudenajan Kristukseksi”, joka on kirjailijan reaktio modernin yhteiskunnan eettisiin ongelmiin. Tällainen yhteiskunta on niin monimutkainen, että se tarvitsee monimutkaisen virkamieskoneiston toimiakseen. Švejk ei pura tätä koneistoa, vaan osoittaa sen absurdiuden ja paljastaa rajan sen ja ihmisen luonnollisuuden välillä. Näin tulkiten esimerkiksi Švejkkin kertomus itsemurhan tehneestä vaihdemies Jungwirtista, joka kummittelee haudan takaa uhkailemalla Wagnerin aseman julmaa esimestä, vain kuvailee perustilanteen ja siirtää lukijalla vastuun tilanteen tulkinnasta – samalla tavalla kuin Kristuksen opetuslapset kuuntelivat opettajansa sekavaa tarinaa rikkaasta miehestä ja suuresta viljasadosta. Vaikka emme yhtyisikään tähän käsitykseen, tosiasia on, että *Kunnon sotamies Švejkkin seikkailut maailmansodassa* -kirjalla on jopa raamatullisia mittasuhteita.

Kerrottujen tarinoiden loputon virta ei toimi nykyäänkään pelkästään ikivihreänä hauskuttajana, vaan myös Hašekin keräämänä tarinakokoelmana, joka dokumentoi viime vuosisadan kahta ensimmäistä vuosikymmentä Prahassa ja sen lähiympäristös-

sä. Vain sen ansiosta, ettei Josef Švejk höpinöissään erottele oleellisia asioita arkipäiväisyyksistä, meille on säilynyt todisteita Hašekin kohtaamien todellisten hahmojen elämästä. Myös tähän perustuu Švejkkin ikuinen suosio. Ei siis ole ihme, että jotkin teoreetikot vertaavat romaania *Odyseukseen*, *Kadonnutta aikaa etsimässä* -romaniin tai *Sadan vuoden yksinäisyyteen!*

Idiootti, mutta nerokas sellainen

”Jännite nerouden ja typeryyden välillä on Švejkkin karisman perusta”, sanoo kirjailija **Petra Hůlová**. ”Banaalisuuden ja hauskuuden ohella romaanissa on myös ristiriita, joka on hyvin metafyyminen ja joka puhuu maailmasta yleisellä tasolla.” Myös Hůlován mielestä Hašek kuvaa Švejkkin hahmossa loistavasti periaatteita, jotka liitämme tšekkiläisyyteen. Niihin lukeutuu halukkuus sopeutua ulkoisiin paineisiin, samalla niille nauraen ja näin niiden auktoriteettia rapauttaen. Lisähöysteen keskusteluun antaa valmiisteilla oleva **Bohdan Sláman** elokuva. Ohjaaja haluaa ymmärtää Švejkkin ihmisenä, joka lakkaamatta epäilee arvoja. Hän aikoo ohjata elokuvansa niin, että siinä on aistittavissa ensimmäisen maailmansodan teurastamo. Huumorista tulee väline pitää yllä arvoja; se ei ole millään muotoa väline arkipäiväistä niitä. Sláma on vakuuttunut siitä, ettei Josef Švejk ole typerys, vaan päinvastoin koko tarinan ainoa hahmo, joka kaikista höpinöistään huolimatta säilyy tervejärkisenä.

Kuinka on Josef Švejkkin typeryyden laita? Kirjailija kirjoittaa kirjansa esipuheessa: ”Tuo kunnon sotamies Švejk on kovasti mieleeni, ja esitellessäni hänen kohdaltansa maailmansodan aikana olen vakuuttunut, että te kaikki tunnette myötätuntoa tuota tuntematonta, vähään tyytyvää sankaria kohtaan. Hän ei ole typerän **Herostratoksen** lailla polttanut jumalattaren temppelinä Efesoksessa päästäkseen lehtiin ja koulukirjoihin. Ja se riittää.” Tämän perusteella voi aavistaa, että Hašek ei pitänyt Švejkiä typeryksenä. Lisäksi hän kirjoittaa kuulleensa jonkun haukkuvan toista sanomalla ”olet yhtä tyhmä kuin Švejk”, ja tämä oli pahoittanut hänen mieltensä. Tyytykäämme siis **Ivan Olbrachtin** toteamukseen, jota vastaan ei ole nokan koputtamista edes näin sadan vuoden jälkeenkään: Josef Švejk on ”älykäs typerys, ehkä jopa suorastaan nerokas typerys”.

Teksti: Petteri Peuranen

In memoriam

Tšekkoslovakialaisen chansonin
kruunaamaton kuningatar ja Prahan Edith Piafh

Hana Hegerová (1931–2021)



Hana Hegerová kuoli 89-vuotiaana Prahassa 23. maaliskuuta Na Homolce -sairaalassa. Slovakian Radion 1-kanava kunnioitti hänen muistoaan kuoleman jälkeisenä lauantaina uusimalla syntymään slovakialaisen Hegerován 75-vuotishaastattelun vuodelta 2006 *Túto hudbu mám ráda* (Tästä musiikista pidän) -ohjelmassa. (www.rtv.slovensko1.sk/radio/Slovensko1) – siellä voi testata omaa kuullun ymmärtämistä).

Carmen Mária Štefánia (Beatrix) Farkašová syntyi Bratislavassa 20. lokakuuta 1931 pankinjohtajan perheeseen. Aloittelevana näyttelijänä hän otti etunimekseen vähemmän mahtipontisen Hanan. Hegerová vakiintui sukunimeksi vuonna 1954 hänen mentyään naimisiin teatterinjohtaja **Dalibor Hegerin** kanssa. Hegerová esiintyi 1954 myös taiteilijanimellä Hana Čelková (äidin tyttönimi) *Frona*-elokuvan nimiroolissa. Carmen (Hana) Farkašován taiteilijaura alkoi varhain. Vuosina 1937–42 hän kävi Slovakian Kansallisteatterin (Slovenské Národné Divadlo) balettikoulua. Komárnon lukiossa suoritetun ylioppilastutkinnon jälkeen hän olisi halunnut päästä kauppakorkeakouluun, mutta luokkataustansa vuoksi se ei ollut mahdollista. 15-vuotiaana Farkašová ihastui swing-musiikkiin kuultuaan amerikkalaista radio-ohjelmaa Stuttgartista. Vuosina 1951–53 hän suoritti Valtion konservatorion teatterialan ammattikurssin, minkä jälkeen hän sai kiinnityksen **Peter Jilemnickýn** teatteriin Žilinaan. Avioliitto Dalibor Hegerin kanssa oli lyhyt, ja vuonna 1955 syntynyt **Matuš**-poika jäi isän kasvatettavaksi Hana-äidin omistautuessa taiteilijauralleen.

Vuonna 1957 Hegerová esiintyi ensimmäistä kertaa laulajana Bratislavan *Tatra revuessa*. Vuodesta 1961 hän esiintyi prahalaisessa *Divadlo Rokossa*, ja vuosina 1962–66 *Divadlo Semaforissa*, jonka kollegoiden kanssa Editalla oli rooli elokuvassa *Kdyby tisíc klarinetů* (Jos tuhat klarinettia). Vierailu

Pariisin Olympia-teatteriin tapahtui 1967–68 lisäniemellä *Edith Piaf Prahasta*. Hegerová saavutti suurta kansainvälistäkin menestystä chanson-laulajana –niin ranskalaisten kuin muun maalaisten tekijöiden tulkitsijana. Suurin suosio levymyynnillä mitattuna oli saksankielisissä maissa. 1970-luvulla Hegerová oli säännöllisesti kärkekymmenikössä *Zlatý slavík* (Kultainen satakieli) -äänestyksessä.

Hana Hegerová vietti 1970- ja 80-lukujen taitteessa puoli vuotta vankilassa kavalluksesta, koska piti itsellään hänelle erehdyksessä Saksasta tulleen suuren rahasumman. Hän luuli sitä esiintymispalkkioksi, mutta oikeasti rahat oli tarkoitettu **Karel Gottille**.

Vuosina 2002–03 Hegerová esiintyi kymmenkunta kertaa prahalaisessa *Divadlo Kalichissa* mm. **Janko Ledeckýn** kanssa. Vuonna 2010 hän teki viimeisen albuminsa *Mlýnské kolo v srdci mém* (Myllynratas syömmessäin), edellisestä albumista *Potměšilý host* (Katala vieras) olikin kulunut 23 vuotta. Viimeistä albumia myytiin vuodessa 1,5 miljoonaa, mistä Hegerová sai *Supraphon*-yhtiöltä timanttilevyn lokakuussa 2011 –siihen olikin hyvä päättää ansiokas laulajaura!

Hana Hegerován merkittävimpiä yhteistyökumppaneita sanoittajina olivat **Petr Hapka** ja **Michal Horáček**, 1970-80-luvuilla **Pavel Kopta** (1930–1988), ja mainitsemisen arvoinen on myös **Jiřina Fikejzová**. Hapka (1944–2014) oli Tšekin merkittävimpiä elokuvasäveltäjiä. Tšekkiläisten ja slovakialaisten sanoittajien lisäksi Hegerován ohjelmistoon kuului myös kappaleita, joiden alkuperäisiä esittäjiä olivat **Edith Piaf** ja **Jacques Brel**. Tšekissä niin **Václav Havel** kuin **Miloš Zeman** ovat palkinneet hänet kunniamerkeillä (mm. **T.G. Masarykin** I luokan mitali). Slovakian edellinen presidentti **Andrej Kiska** luovutti Hegerováille Ludovít Štúr II luokan kunniamerkin vuonna 2016.



Kuva: Jindřich Nosek /CC BY-SA 4.0

In memoriam

JIŘINA
ŠIKLOVÁ,

**todellinen
muutosvoima**

Teksti: Eero Kettunen

Peruskirja 77:n allekirjoittajiin kuulunut tšekkiläinen toisinajattelija, sosiologi ja sukupuolentutkimuksen pioneeri **Jiřina Šiklová** kuoli 22.5.2021. Šiklová auttoi 1970- ja 1980-luvuilla salakuljettamaan laittomasti julkaistua *samizdat*-kirjallisuutta ulkomaille sekä toi Tšekkoslovakiaan kiellettyjä ulkomaisia julkaisuja. Hän vietti vuoden vankeudessa 1980-luvun alussa jäätyään kiinni näistä laittomuuksista. Kommunismin kaatumisen jälkeen Šiklová perusti Kaarlen yliopistoon sosiaalityön laitoksen ja sai sukupuolentutkimuksen osaksi opetusohjelmaa kaikkiin Tšekkoslovakian yhteiskuntatieteellisiin tiedekuntiin. Aikaisemmin oppiainetta ei ollut lainkaan opetettu maassa.

” Jos haluaa olla mukana muutoksessa, siihen täytyy sitoutua

Vuonna 1991 hän perusti sukupuolentutkimuksen keskuksen ja kirjaston Prahaan. Keskus toimi aluksi hänen kotonaan, ja siellä asioivat saattoivat hyödyntää hänen henkilökohtaista kirjastoaan.

Šiklová kirjoitti useita kirjoja ja julkaisi tutkimuksiaan kymmenissä aikakauskirjoissa. Vuonna 1995 hän sai *Woman of Europe* -palkinnon. Se myönnettiin naisille, jotka olivat edistäneet Euroopan integraatiota. Neljä vuotta myöhemmin Šiklová sai presidentti **Havelilta** ensimmäisen luokan kunniamerkin. Vuonna 2020 hän sai 85-vuotispäivänään Tšekin senaatin hopeamitalin.

Šiklová syntyi 17.6.1935. Hän valmistui Kaarlen yliopiston filosofisesta tiedekunnasta, jossa hän oli

opiskellut historiaa ja filosofiaa. Vuonna 1965 hän oli mukana perustamassa sosiologian laitosta Kaarlen yliopistoon. Šiklová liittyi jo opiskeluaikanaan Tšekkoslovakian kommunistiseen puolueeseen. Hän totesi myöhemmin, että jos haluaa olla mukana muutoksessa, siihen täytyy sitoutua. Nuori politrukki yrittikin saada aikaan uudistuksia puolueessaan. Vuonna 1968 hänet valittiin puoluevirkailijaksi ja puolueosaston johtajaksi opinahjoonsa. Šiklová allekirjoitti kesäkuussa 1968 *Kaksi tuhatta sanaa* -manifestin, jossa vaadittiin laajoja uudistuksia. Prahan kevään vaihtuessa miehityksen syksyyn nuorisoradikaali erotettiin kommunistisesta puolueesta ja hän menetti asemansa Kaarlen yliopistossa, koska häntä pidettiin liian uudistusmielisenä.

Šiklová kuitenkin totesi olleensa ylpeä erottamisestaan, koska hän koki olleensa hyvässä seurassa, johon kuului toisinajattelija ja filosofi **Jan Patočka** sekä muita kuuluisuuksia. Yliopistosta pois potkittu Šiklová hoiti myöhemmin talonmiehen tehtäviä Prahan kansalliskirjastossa, jossa hän jatkoi opintojaan ja työsti tutkimusraporttejaan. Hän työskenteli 1970-luvun alkupuolella sosiaalityöntekijänä prahalaisen sairaalan geriatrillä osastolla tehden myös tutkimusta. Hän ei

kuitenkaan pystynyt julkaisemaan tutkimuksiaan omalla nimellään.

Koko 1970-luvun Šiklová ja hänen toisinajattelijakaverinsa **Petr Pithart** kuuluivat ryhmään, joka salakuljetti kirjoja ja sanomalehtiä Tšekkoslovakiaan. Näinä vuosina hän osallistui myös maanalaisen kirjallisuuden kuljettamiseen Länsi-Saksaan, jossa toimi Tšekkoslovakian epävirallinen kulttuurikeskus johtajanaan **Vilém Prečan**. Salakuljetuskanava toimi pitkään. Kommunistinen poliisi kuitenkin ratsasi vuonna 1981 yhden *samizdat*-kirjallisuutta kuljettaneen rekan, ja Šiklová joutui vuodeksi vankilaan yhdessä kahdeksan muun ihmisen kanssa. Kansainvälisten vastalauseitten ansiosta heidät kuitenkin vapautettiin. Vankilassa Šiklová käytti järjestelytaitojaan ja piti englannin ja saksan tunteja vankitovereilleen. Myöhemmin hän muisteli vankeuttaan ”mielenkiintoisena mahdollisuutena osallistuvaan havainnointiin”.

Šiklová oli ylpeä asioista, joita hän oli saanut aikaan elämänsä varrella. ”Minulla on mukavat lapset, joihin minulla on hyvä suhde. En ole koskaan luopunut poliittisesta vakaumuksestani tai yhteiskunnallisista mielipiteistäni, mistä olen iloinen. Pidän elämästäni.” Expats.cz 24.5.2021



Kuva: Huuhonen /CC BY 3.0

Jiřina Šiklová
mielenosoituksessa
ympäristöministeriön
edessä Prahassa 5.8. 2011.



Kuva: Petteri Peuranen

VALKEAVUOREN TAISTELU

-kahakka, jolla oli kauaskantoiset seuraukset

(artikkeli jatkuu seuraavassa numerossa)

Teksti: Heikki Larmola

Valkeavuoren taistelu käytiin 8.11.1620. Vastakain olivat katoliset ja protestanttiset palkkasoturiarmeijat. Katolisten voitettua taistelun murskaavasti Böömin kuningaskunnan säätyjen kapina saksalaisroomalaista keisaria vastaan kukistui. Sen jälkeen vastarinta jatkui joitakin vuosia vain melko heikkona.

Patrioottisille tšeikeille Valkeavuoren, Bílá Horan taistelun muisto on traumaattinen. Siitä on jäänyt turhauttava kuva tšekkien murskatappiosta heitä aina hallitsemaan pyrkineille saksalaisille. Kuva on kuitenkin osittain epätarkka. Kysymys oli ennen

kaikkea Böömin kuningaskunnassa ja muutamassa Itävallan arkkiherttuakunnassa raivonneesta protestanttisten säätyjen kapinasta keisari **Ferdinand II:ta** vastaan, joka oli myös Böömin ja Unkarin kuningas. Tosin hänet erotettiin kummastakin kuninkaan virasta ennen kuin palasi pian Bílá Horan taistelun jälkeen kuninkaaksi ja otti kummastakin perintömaastaan entistä tiukemman otteen.

Usein on myös erheellisesti esitetty, että Bílá Horan taistelussa olisi ollut kyseessä tšekkien ja saksalaisten välisestä voimainkoetuksesta. Näin ei kuitenkaan ollut. Moderni kansallismielisyys oli hiukan

myöhemmän ajan tuotetta. Protestanttien päällystö oli ensisijaisesti saksankielistä, ja palkkasoturitkin yleensä muualta kotoisin, lähinnä Saksasta. Vain nostoväki oli enimmäkseen tšekinkielistä, tšekkiläisten kaupunkien porvareita ja maaseudun talonpoikia. Apuna oli mm. unkarilainen ratsuväki, jossa oletettavasti oli mukana myös slovakkeja.

Taisteluhenki ei protestanttisilla kapinallisilla ollut mitenkään korkealla. He eivät olleet pitkään aikaan saaneet palkkojaan, ja huolto oli alle kaiken arvostelun. Sitä paitsi sotilaat olivat yöllisen marssin takia lopen uupuneita, joten ennen taistelua säätyläisten protestanttiarmeijan häthätää pystyttämät suojava-rustukset olisivat tuskin pysäyttäneet ketään.

Sota ei kuitenkaan päättynyt Böömin kapinan kukistumiseen, vaan levisi sittemmin koko Euroopan kattavaksi tuhoisten sotien sekaviksi sarjoiksi, mitä kesti kaikkiaan 30 vuotta. Suomen historiaan 30-vuotinen sota liittyi läheisesti, koska vuodesta 1630 sotaan liittyneen Ruotsin kuninkaan **Kustaa II Aadolfin** armeijaan kuului myös suomalaisia. Olihan Suomi tuolloin erottamaton osa protestanttista Ruotsin valtakuntaa.

Böömin kuningaskunnalle kapinan kertakaikkinen kukistaminen merkitsi Habsburgien otteen tiukentumista ja kuningaskunnan aiemman suhteellisen suvereenisuuden päättymistä. Samalla se tuotti suunnatonta hävitystä ja kärsimyksiä tavalliselle kansalle sekä merkitsi katolisen ja saksalaisen kulttuurin ylivaltaa. Sodan jatkuminen aiheutti vain lisää kurjuutta, jonka tuottamisessa myös Ruotsin armeija sittemmin häikäilemättömästi kunnostautui. Alistussuhteestaan Habsburgien germaaniseen hegemoniaan ja roomalaiskatolisen kirkon ylivaltaan tšekit vapautuivat vasta ensimmäisen maailmansodan loppuselvittelyissä vuonna 1918. Niitä peruja tšekit ovatkin nykyisin yksi Euroopan maallistuneimmista kansoista. Valkeavuorella käydyn kahakan suuren, jälkikäteisen merkityksen takia maan historioitsijat ovat tavanneet jakaa böömiläisten ja määriläisten uuden ajan historian kausiin ennen Valkeavuoren taistelua ja sen jälkeen.

Sen sijaan koko Euroopan poliittisessa historiasa vasta vuoden 1648 Westfalenin rauha oli merkittävä kiinnekohta, koska silloin katsotaan modernin valtiojärjestelmän syntyneen. Sen jälkeen



Kuva: B.Mancornet / Wikimedia commons

sotia kävivätkin ensisijaisesti valtiot, jotka kykenivät kokoamaan massa-armeijoita, eivätkä enää sekalaiset, monenkirjavat palkkasoturijoukot.

Mikä on Valkeavuori?

Valkeavuori, Bílá Hora sijaitsi tuohon aikaan, 400 vuotta sitten, Prahan ulkopuolella. Se on hiukan Prahan keskustasta länteen, mutta nykyisin se kuuluu pääkaupungin alueeseen, Praha 6:n kaupunginosaan Vokoviceen. Se sijaitsee nykyisestä **Václav Havelin** lentokentästä kaakkoon. Sieltä ei ole pitkään matkaa, ehkä vähän vajaa peninkulma itään tai itäkoilliseen Prahan linnaan, joten pääkaupunkia puolustavilla protestanteilla ei totisesti olisi ollut varaa hävitä Valkeavuoren taistelua, mikäli he olisivat halunneet välttää täydellisen katastrofin.

Bílá Horan laki on 380 metriä merenpinnasta, korkeammalla kuin Koli tai Vuokatti, joten se on yksi korkeimmista paikoista nykyisen Prahan alueella. Se on oikeastaan laaja ylätasanko, juuri sen aikaisiin taisteluihin soveltuva kenttä. Sen pohjois- ja länsirinne ovat 50 metriä korkeaa jyrkkää pudotusta

notkelmaan, jossa Litovicen puro – myös Šárka-joen nimellä tunnettu – virtaa Vltava-jokeen lännestä. Pohjoisessa ja koillisessa törmätään kesälinna Hvězdán muureihin. Lännestä hyökkäävien keisarillisten joukkojen oikealla sivustalla sijaitsee Řepyn, juurikkaiden viljelystä nimensä saanut nykyisen Prahan kaupunginosa.

Valkeavuori, Bílá Hora on saanut nimensä hiekkamaisesta valkeasta kalkkikivistä, *merkelistä*. Merkinneekö Saksan nykyisen liittokanslerin sukunimi valkeaa kalkkikiveä? Mutta juuri tätä Valkeavuoresta siis kaivettiin. Sen sanotaan säihkyneen valkeuttaan kauas, monien kilometrien päähän, joten sillä on varmaan ollut kulkijoihin mystinen vaikutus.

Pakkastalvina Bílá Horan laella on tietysti enemmän lunta kuin keskikaupungilla Vltava-joen rannoilla. Silloin siellä voidaan myös hiihtää, mikä tuskin koskaan olisi alempana pääkaupungin alueella mahdollista ainakaan nykyisin, kun talvet muuttuvat leudommiksi. Tuolloin kuitenkin vallitsi ns. pieni jääkausi, joten voi olettaa, että ainakin Valkeavuoren huippu sai talven edistyttyä lumipeitteen. Joka tapauksessa jo 8.11.1620 oli sumuista ja kylmää, jossakaan ei vielä lunta.

Euroopan kiristyvät ristiriidat

Bílá Horan taistelu oli yksi seuraus jo 1400-luvulta alkaneiden ja 1500-luvun kuluessa kehittyneiden yleiseurooppalaisten jännitteiden kiristymisestä. **Jan Husin** Konstanzin kirkolliskokouksen kuolemaan tuomitsemana 6.7.1415 roviolla lausuma tunnettu ennustus sellaisesta hanhesta (husa), jota ei enää voitu paistaa, toteutui **Lutherin**, **Zwinglin** ja **Calvinin** hahmoissa. Se, mikä jäi hussilaisilta saavuttamatta, onnistui paremmin luterilaisilta ja reformoiduilta, jotka saivat monia saksalaisia ja unkarilaisia ruhtinaita puolelleen ja onnistuivat tukemaan hussilaisten perillisiä Böömissä niin, että nämä ja kuningaskunnan säädöt pystyivät karkeasti ottaen pitämään asemansa aina Habsburgien valtaannousuun saakka.

Katolisella puolella saksalais-roomalaisen keisarikunnan katoliset ruhtinaskunnat saivat tukea Espanjalta, joka oli 30-vuotiseen sotaan saakka ollut suurvalta. Sen kuningas kuului Habsburgien suvun espanjalaiseen haaraan, joten Habsburgit pystyivät

puristamaan Ranskan pihteihinsä niin, että hän katolisuudestaan huolimatta hakeutui protestanttien tukijaksi.

Tämän jälkeen historian kulku oli kuin syntynyt ankara ukonilma pitkään jatkuneen helteen seurauksena, ja maa hikoili nostattaen rajuilman puhkeamiselle välttämätöntä kosteutta sähköisten jännitteiden synnyttämiseksi. Ensimmäiset enteilevät jyrähdykset voitiin jo kuulla, vaikka pilvestä ei olisi ollut näkyvissä kuin sienimäiset, peninkulman korkuiset kerrostumat ja hehkuva reuna.

Kun ajattelee kehitystä, joka johti Bílá Horan purkaukseen, ja taistelun seurauksia, itse taistelu oli vain lyhyt kahakka, josta pakoontyneet protestanttien säätyläisten palkkasoturit eivät lainkaan aavistaneet seurauksia tai välittäneet niistä sen paremmin kuin heidän upseerinsakaan. Bílá Horan taistelu oli oikeastaan vain lyhyt sähköpurkauksen räjähdys. Mutta sen jälkeen tuli useita tosiaan seuraavia ukkosrintamia, jotka kylvivät tuhoa ja kuolemaa laajoilla alueella ikään kuin raekuurot, jotka lyövät viljan lakoon ennen sen kypsymistä.

1400-luvulla käytyjen hussilaissotien jälkeistä tilannetta Böömin kuningaskunnassa voisi kutsua nykytermein jäätyneeksi konfliktiksi. Katolinen kirkko sietä Jan Husin maltillisempia perillisiä utrakvistreja, varsinkin kun Böömin kuningas ja katolinen kirkko olivat päässeet sopimukseen, joka oli eräänlainen kompromissi. Sitä kylläkin yritettiin horjuttaa, kun paavi tuki Unkarin kuningasta **Mátyás Hunyadi** (Corvinus) tämän yrittäessä suistaa tšekkien protestanttisen vaalikuninkaan **Jiří z Poděbradin** valasta. Tšekkiläiset esiprotestantit eivät vielä onnistuneet levittämään oppejaan muualle Eurooppaan.

Vasta Martin Lutherin, Ulrich Zwinglin ja Jean Calvinin radikaali uskonpuhdistus, joka kohdistui suoraan katolisen kirkon tärkeimpiin oppeihin ja kyseenalaisti paavin vallan ja auktoriteetin, johtivat 1500-luvulla todellisiin uskonsotiin katolisten ja protestanttien välillä. Ne keskittyivät ensisijaisesti kuitenkin Saksaan. Italiassa 1400- ja 1500-luvuilla käydyt taistelut liittyivät puhtaasti välimerellisten mahtimiesten valtapyrkimyksiin, samoin kuin pohjoisessa Tanskan ja Ruotsin väliseen kamppailuun Ruotsin hajottaessa Kalmarin Unionin.

Rinnan uskonnollisten ristiriitojen kanssa käytiin kamppailua hallitsijoiden ja ylimysten välillä. Tämä



oli ehkä jopa uskonnollisia kiistoja olennaisempi pysyvien ja syvien konfliktien aihe. Nämä viime mainitut halusivat hintaan mihin hyvänsä säilyttää feodaaliset etuoikeutensa hallitsijan vallan kustannuksella. Myös 30-vuotinen sota todisti sen, mitä kauemmin sotaa käytiin. Tämä oli yleiseurooppalainen ilmiö, joka oli vaikuttanut jo varhaiskeskiajalta asti ja oli tyypillistä feodalismille ja monenkirjaville läänityslaitoksille. Erityisen selvästi se näyttäytyi Böömin kuningaskunnassa, joka oli jakaantunut neljään varsin autonomiseen provinssiin, varsinaisen Tšekkiin eli Böömiin, Määrin maakrevikuntaan, Sleesiaan ja Lausitziin (Ylä- ja Ala-Lausitziin). Näissä kussakin päätösvalta oli pitkälti säädillä, jotka kokoontuivat maapäiville. Yhdistävänä tekijänä oli kuningas, joka vuodesta 1526 lähtien oli Habsburg-sukuinen Rooman eli saksalais-roomalaisen valtakunnan keisari.

Kaarle IV Böömin kuninkaana

Jo Luxemburgin sukuun kuuluneen, tšekkiläisen äidin pojan keisarin ja Böömin kuninkaan **Kaarle IV:n** kultaisen bullan (vuodelta 1356) ajoista lähtien saksalais-roomalaiseen keisarikuntaan kuuluneet paikalliset maalliset ja kirkolliset ruhtinaat olivat toimineet käytännössä varsin itsenäisesti keisarista riippumatta, vaikka tämä muodollisesti oli heidän yläpuolellaan. Kaarle IV:n aikana Böömin kuningaskunta muodosti niin suuren ja olennaisen osan keisarikunnasta, että hallitsija oli myös saksalais-roomalaisen keisarikunnan vaikutusvaltaisin mahtimies. Kaarle IV:n aikaan paikallinen eurooppalainen suurvalta oli oikeastaan keisarikunnan sisään mahdutettu Böömin kuningaskunta, eikä itse keisarikunta.

Keisarin kuolinvuodesta 1378 lähtien Böömin ku-



Valkeavuoren taistelun muistomerkki on pystytetty 1920.

ningaskunnan poliittinen asema heikkeni, eivätkä keisaritkaan enää kyenneet saamaan aivan yhtä suurta valtaa kuin hän. Keisarikunnan lukuisat ruhtinaat itsenäistyivät siihen mittaansa, että saattoivat sotia, paitsi keskenään, myös itse keisaria vastaan. Niinpä Lutherin onnistui 1500-luvulla saada ruhtinaallisia suojelijoita tuekseen Habsburg-sukuista katolista keisaria **Kaarle V:ttä** vastaan. Tämä ei ollut aikoinaan hussilaisilta onnistunut varsinkaan, kun nämäkin olivat jakautuneet maltillisiin utrakvisteihin ja radikaaleihin táboriitteihin.

Sen sijaan sekä Böömin että Unkarin kuninkaina Böömin Jiří z Poděbradin ja Unkarin Mátyás Corvinuksen jälkeen vuosina 1471–1526 hallinneiden Jagiellon dynastian kuninkaiden aika oli oikeastaan Böömin säädyille kultaista aikaa, koska kuninkaat eivät kyenneet kovin voimakkaasti pitämään valtaa käsissään. Samalla se merkitsi sitä, että protestanttisten utrakvistien ja böömiläisen Veljeskunnan vahva asema katolisen kirkon rin-

nalla säilyi, koska Böömin kuningaskunnan säätyjen enemmistö oli protestantteja.

Tilanne alkoi kärjistyä, kun Itävallan arkkiherttua, keisari Kaarle V:n nuorempi veli, **Ferdinand I von Habsburg** nousi Böömin ja Unkarin kuninkaan valtaistuimelle vuonna 1526 sen jälkeen, kun viimeinen Jagiello oli kaatunut Unkarissa Mohácsin taistelussa turkkilaisia vastaan. Unkarista hänen käsiinsä jäi vain Ylä-Unkari eli Slovakia ja Kroatia. Siitäkin vähästä hän joutui taistelemaan kilpailevan kuninkaan Transilvanian ruhtinaan **János Szapolyain** kanssa. Muun osan entistä mahtavaa Unkarin kuningaskuntaa miehittivät turkkilaiset edeten asteittain pohjoiseen.

Habsburgien periaatteena oli keskitetty valtio katolisen hallitsijan alaisuudessa. Ferdinand I:n asema Böömin kuningaskunnan hallitsijana vain vahvistui, kun saksalainen Schmalkaldenin sota protestanttien ja katolisten välillä päättyi vuonna 1555 Augsburgin rauhaan. Silloin päätettiin, että kunkin ruhtinas-kunnan uskonto määräytyy ruhtinaan tunnustuksen mukaan: *”cuius regio, eius religio”* eli kenen maa, sen uskonto. Katolisena kuninkaana Ferdinand ajautuikin heti ristiriitaan Böömissä, jonka väestön enemmistö oli protestantteja, yrittäessään toteuttaa Augsburgin periaatteita uudessa perintömaassaan. Niinpä Ferdinand tuotatti jo huhtikuussa 1556 Böömin kuningaskuntaan belgialaisia ja saksalaisia jesuiittoja käännättääkseen kansan takaisin katolisuuteen, jotta maa tunnustaisi samaa uskoa kuin hallitsijansa. Jesuiitat perustivat Prahaan yliopistotasoisien korkeakoulun, Klementinum, ja joukon kymnaaseja. Saarnakielinä olivat aluksi latina ja saksa, ennen kuin ensimmäinen jesuiittojen liikkeen perustajan **Ignatius Loyolan** opissa ollut ensimmäinen tšekki palasi Prahaan vuonna 1559, kolme vuotta mestarinsa kuoleman jälkeen. Jesuiittojen hallinnoimat korkeammat, yliopistotasoiset oppilaitokset levisivät Prahan kuuluisasta Klementinumista myös muualle maahan Ferdinandin aktiivisesti tukemina. Mutta jesuiittakoulut nauttivat myös omasta takaakin arvostusta, koska ne olivat aikakauden korkeatasoisimpia oppilaitoksia. Ferdinand onnistui palauttamaan myös Prahan arkkipiispan istuimen katolisille, kun virkaan nimitettiin **Antonín Brus z Mohelnice** tai luultavimmin saksaksi **Anton**

Brus von Müglitz. Prahan arkkipiispan istuin oli ollut 90 vuotta tyhjänä protestanttisen **Jan Rokycanin** kuoleman jälkeen.

Hallitsijan ja hänen kuningaskuntansa välillä oli muitakin hankalia ristiriitoja. Böömin kuningaskunnan pääasiallinen hallintokieli oli tšekki, jota uusi kuningas ja keisari tuskin vaivautui opettelemaan. Lisäksi paikallisten säätyjen ja maapäivien valtuudet rajoittivat hallitsijan aikeita keskittää valtaa kohti itsevaltiutta. Mistään demokratiasta ei suinkaan ollut kysymys, sillä aateliston ja papiston valta-asema oli paljon korkeammalla kuin kaupunkien porvarien. Hallitsijan ja säätyjen ristiriidat aiheuttivatkin uskonnollisten kiistojen ohella pysyviä jännitteitä, jotka sitten vuodesta 1618 lähtien purkautuivat 30-vuotisena sotana.

Itävallan painoarvo kasvaa

Böömin ja Unkarin kuninkaan sekä Itävallan arkkiherttuan Ferdinand I:n arvovalta vain kasvoi, kun hänet valittiin veljensä jälkeen saksalais-roomalaisen valtakunnan eli Rooman keisariksi. Keisari Kaarle V luopui keisarin kruunustaan vuonna 1556 vapaaehtoisesti vetäytyäkseen luostariin. Tällöin nuorempi veli Ferdinand sai keisarin kruunun onnistuttuaan valkuuttamaan valitsijat kahta vuotta myöhemmin. Hän sai haltuunsa sekä ”Roomalaiseksi keisarikunnaksi” kutsutun tilkkutäkin että Itävallan perintömaat. Sen sijaan Kaarle V:n poika **Filip Habsburgilainen**, espanjaksi Felipe, sai puolestaan isältään perinnöksi Espanjan kuninkaan kruunun, jolloin hän kuningas Felipe II:na pääsi hallitsemaan myös Espanjan laajoja merentakaisia siirtomaita. Katolisen vastauskonpuhdistuksen vahvimpana linnakkeena espanjalaisilla oli tuolloin paljon vaikutusvaltaa myös saksalais-roomalaisessa keisarikunnassa.

Tätä keisarillista tilkkutäkkikokonaisuutta, joka siis jäi Ferdinand I:lle, kutsuttiin edelleen varhaiskeskiaikaisen perinteen mukaisesti saksalaisen kansakunnan ”Pyhäksi Rooman valtakunnaksi”, vaikka Rooma ei siihen koskaan kuulunut, koska se oli koko ajan tiukasti paavin hallinnassa. Siihen kuuluivat saksalaisten ruhtinaskuntien kirjon lisäksi myös Itävalta arkkiherttuakuntineen sekä Böömin kuningaskunta.

Keisari Ferdinand I:n jaettua Itävallan pojilleen

erillisiksi herttuakunniksi, siihen kuuluivat Ylä- ja Ala-Itävalta keskuspaikkanaan Wien sekä Sisä-Itävallan herttuakunnat Steiermark, Kärnten, Carniola ja Tiroli. Tällä jaolla oli merkitystä uskonsodissa, etenkin kun Böömin kapina syttyi vuonna 1618. Itävallan eri herttuakunnissa säätyvaltiopäivillä vaikuttaneet protestantit pyrkivät liittoutumaan tšekkien protestanttisten säätyjen kanssa kiihkokatolista keisaria vastaan kielellisistä ja etnisistä eroista huolimatta.

Böömin kuningaskunnan laajuus

Böömin kuningaskuntaan taas kuuluivat Tšekki eli varsinainen Böömi, Määri, Sleesia sekä Ylä- ja Ala-Lausitz. Sekä Itävallan eri herttuakunnilla että Böömin eri territorioilla oli omat säätyvaltiopäivänsä tai maapäivänsä, joiden päätöksillä oli huomattavaa merkitystä myönnettäessä varoja esimerkiksi sodankäyntiin. Lisäksi Sleesiassa ja kummassakin Lausitzissa väestön enemmistö puhui saksaa, eikä kuningaskunnan pääkieltä tšekkiä, mikä aiheutti omat ongelmansa.

Sen sijaan Unkari – Slovakia mukaan luettuna – ei koskaan kuulunut Pyhään Rooman valtakuntaan, vaikka se yli 180 vuotta kestäneiden sekavien sotien jälkeen liitettiin kokonaisuudessaan Habsburgien perintömaihin. Unkarin ruhtinaat kuitenkin kapinoivat Transilvaniasta käsin jatkuvasti Habsburgeja vastaan slovakialaisten talonpoikien ja maaorjien maksaessa suurimmat laskut herrojen valtataisteluista. Eikä Unkari vielä rauhoittunut senkään jälkeen, kun turkkilaiset oli saatu häädetyksi sieltä pois.

Siten aina **Napoleonin** aikoihin saakka oli olemassa kaksi toisiaan alueellisesti leikkaavaa, enimmäkseen germaanisten hallitsijoiden hallitsemaa, mutta kansallisuuksiltaan kirjavaa valtakuntaa Saksalaisen kansan Pyhä roomalainen keisarikunta ja Habsburgien perintömaat. Habsburgit olivat olleet ”Rooman” keisareina vuodesta 1452 lähtien, mutta Böömin ja Unkarin kuninkaita vasta vuoden 1526 jälkeen. Unkariinkin heidän valtansa ulottui 1600-luvun loppupuolelle vain lähinnä nykyisen Slovakian ja Kroatian alueelle, muun osan – oikeastaan pääosa Unkarin kuningaskunnasta – ollessa Turkin alaisuudessa. Transilvania oli siitä melko autonominen, mutta tunnusti kuitenkin Turkin sulttaanin yliherrakseen.



Peter Snayersin öljyvärimaalaus Valkeavuoren taistelusta.

Ainoastaan Itävallan arkkiherttuakunnat ja Böömin kuningaskunta kuuluivat usean vuosisadan ajan kumpaankin poliittiseen kokonaisuuteen, sekä tuohon saksalaisten ruhtinaskuntien muodostamaan tilkkutäkkiin, jota kutsuttiin ”Roomalaiseksi keisarikunnaksi” ilman Roomaa, että Habsburgien perintömaihin. Niiden kummankin, niin ”Pyhän Roomalaisen keisarikunnan” kuin Habsburgien perintömaiden pääkaupunkina oli Itävallan Wien vuoden 1526 jälkeen lukuun ottamatta keisari **Rudolf II:n** hallituskautta, jolloin hän siirsi pääkaupunkinsa osittain turkkilaisvaaran vuoksi Prahaan.

Tuolloin Praha oli jo toista kertaa keisarikunnan pääkaupunki sitten Luxemburg-sukuisen keisari Kaarle IV:n mainitun valtakunnan ”böömiläisen kauden”. Kaarle IV:n äitihän oli tšekki, joten tämä keisari itsekin luultavasti tunsikin itsensä lähinnä tšekiksi. Ainakin tšekit ovat hänet kärkkäästi omineet itselleen yhtenä varhaisimpana isänmaan isistään. Jo keisarin hautajaisissa Prahassa loppuvuodesta 1378 vainajaa kutsuttiin sillä nimellä *Otec vlasti*. Silloin Kaarle IV:n hallitessa Böömin kuninkaana ja saksalais-roomalaisen valtakunnan keisarina Böömin ja tšekkien merkitys yleiseurooppalaisessa kontekstissa lienee ollut suurimmillaan tämän länsislaavilai-

sen kansakunnan koko historian aikana. Paikallinen suurvalta Böömin kuningaskunta oli toki ollut jo keisari Kaarle IV:ttä edeltäneen vuosisadan aikana.

Habsburgien mahti

Habsburgien mieltymys Prahaan ei ollut pysyvää. Rudolf II oli viimeinen Habsburg-keisari, joka on haudattu Pyhän Vítuksen katedraaliin Prahaan. Rudolf II:n seuraaja **Matthias II** siirsi melkein ensi töikseen pääkaupungin takaisin Wieniin vuonna 1612 ja jätti maahan vain sijaishallitsijakunnan, jonka jäsenet olivat tiukasti katolisia.

Habsburgien suku hallitsi samanaikaisesti oikeastaan kolmea eri valtakuntaa, joista kahdella oli yhteinen keskus muiden alueiden kuuluessa eri valtakuntiin. Nämä kaksi olivat – kuten olen jo maininnut – saksalais-roomalainen keisarikunta ja Habsburgien ns. perintömaat, joiden alueet leikkasivat toisiaan. Kolmas oli Espanjan kuningaskunta, jolla oli paitsi merentakaisia siirtomaita myös hallussaan lukuisia ruhtinas- ja herttuakuntia nykyisessä Italiassa. Espanja oli ehkä merkittävin eurooppalainen suurvalta aina 30-vuotisen sodan loppuun

saakka. Espanjan armeija ja sen maavoimat *tercio*-muodostelmineen olivat 30-vuotiseen sotaan, kenties Breitenfeldin taisteluun saakka maanosan vahvimmat. Kun Espanjan kuningas ja hovi olivat kiihkokatolisia, maan vaikutusvalta ulottui myös Itävaltaan, Böömin kuningaskuntaan ja Reinin alueelle Flanderiin, ns. Espanjan Alankomaihin (nykyinen Belgia) saakka. Espanjan mahdille 30-vuotinen sota oli kuitenkin liikaa. Myös huomattava osa sen merentakaisista siirtomaista siirtyi ennen pitkää kasvavalle suurvallalle Britannialle.

Vasta Napoleon pyyhkäisi vuonna 1806 Keski-Euroopan kartoilta tämän geopolittisen sekavuuden. Hän lakkautti eurooppalaisten valtioiden järjestystä häirinneen tilkkutäkin, Pyhän roomalaisen keisarikunnan, joka ei – ranskalaisen valistufilosofi **Voltaire** (**François-Marie Arouet**) sanojen mukaan – vuosisatoihin ollut enää ollut sen enempää ”pyhä” kuin ”roomalainen”, eikä oikeastaan edes valtakunta, ei varsinkaan 30-vuotisen sodan jälkeen.

Saksan kansan Pyhän Roomalaisen valtakunnan, niin sanottu ”pyhyys”, mikäli sellaista oli koskaan ollutkaan, haihtui viimeistä pisaraansa myöten 30-vuotisessa sodassa, jolloin tilalle astuivat avoin ahneus, raakuus, riisto ja alastomat valtapyytteet. Sen ”roomalaisuus” oli ollut perua Kaarle Suuren ajalta, kun katoliselle lännelle piti saada oma ”länsiroomalainen” keisarikunta idässä vaikuttavan bysanttilaisen Itä-Rooman vastineeksi. Sillä oli tosin omistuksia Italiassa, kuten Genova, Mantova ja Toscana. Rooma oli ollut ja pysyi paavin johtamassa Kirkkovaltiossa aina Italian yhdistymiseen (*Risorgimento* 1815–1870) vuoteen 1870 saakka, jolloin Italian armeija marssi Roomaan paavin vastalauseista piittaamatta.

Sekavuus jatkuu

Oikeastaan Kaarle IV, maan isä, pani alulle valtakunnan hajaantumisen enemmän tai vähemmän itsenäisiin ruhtinaskuntiin. Vuoden 1356 Kultaisessa bullassaan hän antoi varsin itsenäisen aseman keisarikunnan alueellisille pikkuruhtinaille. Hänen aikanaan sillä ei vielä ollut merkitystä,

koska Böömin kuninkaana ja Luxemburgin herttuana hänellä oli suurin osa keisarikuntaa välittömän valvontansa alla. 1400-luvulla ja uskonnollisten erimielisyyksien kiihtyessä keisari jäi enemmän tai vähemmän nimelliseksi ylimmäksi erotuomariksi eri suuntiin vetävien ruhtinaiden välillä. Kohta 30-vuotisen sodan jälkeen keisari ei enää ollut juuri muuta kuin komealta kalskaltava titteli. Silti keisarius ei periaatteessa ollut perinnöllinen, vaan vaaliruhtinaat valitsivat uuden keulakuvansa. Habsburgien dynastia vain nojasi perintömaihinsa ja onnistui lahjomaan sopivan määrän vaaliruhtinaita kerta toisensa jälkeen. Näin se tosiasiallisesti lakkasi olemasta valtakunta, jolla ei ollut edes yhdistävää ideologiaa, yhteistä uskontoa ennen kansallisuusaatteen nousua vallitsevaksi ideologiaksi. Tuolloin Habsburg-Lothringenien Itävalta perintömaineen oli jo perustanut oman keisarikuntansa.

Euroopan valtiolliset olosuhteet olivat uuden ajan alussa niin sekavat, että niitä on ollut pakko selvittää tässä yhteydessä tarkemmin. Muuten ns. uskonsotien tapahtumat sekoittuisivat keskenään myös jälkikäteen tarkasteltuina yhdeksi kaaokseksi. Edes tšekkien historia ei olisi täysin ymmärrettävä ilman kunkin aikakauden eurooppalaista ympäristöä – epäedullisten sääolosuhteitten aiheuttamat kadot, tautiepidemiat, sodat ja muut vitsaukset kun eivät tunne valtiollisia, poliittisia tai taloudellisia rajoja. Oikeastaan vasta Saksan ja Italian yhdistyminen 1800-luvulla selvensivät maanosan valtiollista järjestystä. Ensimmäinen maailmansota jakoi kortit uudelleen kaatamalla neljä keisarikuntaa. Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvallat ja Neuvostoliitto – kumpikin oikeastaan Euroopan ulkopuolisia mahteja – jakoivat Euroopan etupiireihin, joiden väliin jääneet ns. puolueettomat harrastivat nuorallatanssia. Valtiollinen järjestys oli kylmän sodan aikana selkeä. Mikäli nykyinen Euroopan Unioni, jonka jäseniä niin Tšekki kuin Slovakia ovat, ei kykene täyttämään tehtäviään, eikä pysy koossa, seurauksena on uusi eurooppalainen hajaannus, jota maanosan ulkopuoliset mahdit käyttävät hyväkseen jakamalla sen taas kerran etupiireihin.



Posti Green

